

ОРУЖАНЕ ФОРМАЦИЈЕ У ОПШТЕНАРОДНОЈ ОДБРАНИ СА СТАНОВИШТА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

1. У систему општенародне одбране, у складу са Законом о народној одбрани СФРЈ, постоје територијалне оружане формације, које ће бити супротстављене агресору. Поред Југословенске народне армије у оружане снаге законодавац убраја и територијалну одбрану, као и сваког грађанина „који организовано и са оружјем учествује у борби против непријатеља”. Територијалну одбрану законодавац дефинише у чл. 12. поменутог Закона, указујући да њу сачињавају „јединице и службе територијалне одбране, а у рату — и милиција” (1). Што се тиче службе територијалне одбране и људства које се ангажује за њихово обављање, треба истаћи да се ради у ствари о нормалним делатностима везаним за било које врсте оружаних снага, те деле правну судбину оружаних снага за чији рачун раде. Исто тако, што се тиче грађанина који „организовано и са оружјем” учествује у борби, мислимо да он не спада у неке посебне врсте бораца, ван наведених јединица. Међутим, по смислу Закона, посматрано са међународног права, има места закључку да за таквог грађанина, чак и кад би био силом прилика, или по задатку, одвојен од своје јединице, и присиљен да води индивидуалну акцију, одговара легитимна команда или власт, и да његова акција не носи атрибуте разбојништва или слично, нити исту изводи у циљу неке личне користи. Међутим, и овде би се могла размотрити могућност идентификовања оваквог појединца са становишта оних норми међународног права које озакоњују народни устанак (*Leve en masse*) на још неокупираној територији, који се спонтано диже на приближавање непријатеља пред његовом најездом.

2. У објашњавању правних основа које покривају ове оружане формације вредно је навести неколико норми класичног међународног права

---

(1) Овде нас је законодавац ставио у дилему, ако се појам „милиција” посматра историјски у међународном праву. Појам милиције као оружане снаге у историји, односно се на „народну војску” која је некада била карактеристика малих земаља без велике стајале војске. Међутим, смисао појма у нашем закону је други. Ради се о милицији која је орган јавног реда. Да у такву интенцију Закона не може бити сумње говори и чл. 21, којим је регулисан задатак милиције у рату, да поред својих редовних (одржавање јавног реда — прим. аутор) задатака, прши задатке из чл. 13, овог Закона (оружану борбу и др. задатке као и јединице територијалне одбране — прим. аутора). Таква правна регламентација њених задатака даје основа тумачењу да су јој редовни задаци они који су јој у миру дати а које и у рату обавља, јер чему смисао стилизације „поред својих редовних задатака . . .”

о овом проблему, с обзиром да су оне још увек темељни правни извори за оцену легалности оружаных снага у једном оружаном сукобу.

Наиме, још је Хашки правилник о законима и обичајима рата од 1899. и 1907. у чл. 1. прописао: „Ратни закони, права и дужности се не примењују само на војску већ и на милицију и добровољачке одреде“ који испуњавају следеће услове: 1) да на челу имају личност одговорну за своје потчињене, 2) да имају сталан знак за разликовање које се може распознати на одстојању, 3) да отворено носе оружје и 4) да се у операцијама придржавају закона и обичаја рата; док се у чл. 2. истог текста прописује да и „становништво неокупиране територије које се, на приближавање непријатеља спонтано дигне на оружје против нападачких трупа немајући времена да се организује у смислу са чл. 1, биће сматрано као учесник у рату, ако отворено носи оружје и ако поштује законе и обичаје рата“.

Из последњег става члана 1. Хашког правилника, у коме се подвлачи да „у земљама где милиција и добровољачки одреди чине војску или јој припадају, они су обухваћени појмом војска“, може се закључити да се ради о две ситуације у којима се такве формације појављују. Прво, могу се појавити као посебне војне формације поред регуларне армије, и друго, као саставни део армије, и друго, као саставни део армије једне земље. Међутим, било да се ради о првом или другом случају, оне морају задовољити наведена четири услова. Протоколи Хашких конференција нам то потврђују⁽²⁾. Дакле, класична правила не постављају услове за регуларну армију, већ полазе од претпоставке да она сама по себи испуњава потребне услове за своје признање као законитих оружаных снага. Претпоставка је дакле, да је то стајаћа, професионална армија, коју држава за време мира опрема, увежбава, и која се, као посебна организација, својим спољним симболима разликује од осталог друштва. Тада су мале земље избориле ово право да се са оваквом војском, коју не би морале да држе у стајаћем кадру, у случају рата супротставе непријатељу. Велике милитаристичке силе су на то пристале али даље од тога нису хтеле правити концесијне нити дозволити да се изричито признају друге војне формације у међународном праву.

Одговорност према науци нас обавезује да поклонимо дужно поштовање званичним протоколима са тадашњих међународних скупова када су се редиговала ова правила у међународном праву. Тада, у Бриселу 1874. године, кад се дискутовало о Нацрту бриселске декларације о законима и обичајима рата, делегат Белгије Лансберге је рекао да је армија његове земље ограничена, а тек у случају рата, једним општим апелом народу она се комплетира, док је у великој земљи цео мушки народ обавезан на службу у војсци. Зато је мала земља у тежој позицији да се брани ако јој се не би дозволили такви поступци⁽³⁾. Делегат Холандије тада је пледирао да се озакони право грађанину да свим средствима брани отаџбину кад је нападнута⁽⁴⁾.

(2) *Conférence internationale de la Paix 1899, La Haye — première partie, séance plénière, Ministère des affaires étrangères, La Haye, 1899, p. p. 50—51.*

(3) *Staatsarchiv, Band XXVII. Sammlung der offiziellen Actenstücke zur Geschichte der Gegenwart, Leipzig 1875, s. 355.*

(4) *Op. cit. p. 370.*

Тада су многи делегати истакли (Јомини, генерал *Leer, Baude* и др.) да је чак „врховна дужност да се земља брани“, и тражили да то право буде и формално признато. На Хашкој конференцији 1899. године делегат Велике Британије *John Ardagh* је изјавио, да ништа у овим нормама не треба сматрати тако као да се спречава право народу земље који је под инвазијом да испуни дужност да свим средствима исполи свој патриотизам ⁽⁵⁾. То је мишљење јасно истакао и руски делегат Мартенс: *»Une nation heroique est, comme les héros au dessus des codes, des règles et de faits«*. ⁽⁶⁾ Напротив томе немачки делегат пуковник *Gross de Schwarzhoff* је истакао мишљење да прави концесију и да гласа за члан 2. (*levé en masse*) „али овде — рекао је он врло категорички — моје концесије се заустављају и апсолутно ми је немогуће да учиним један корак даље“, да следим оне који прокламују апсолутну слободу на одбрану ⁽⁷⁾. Делегат Шведске и Норвешке је приметио да се у предлогу не прави разлика у оружаним снагама између оног дела ових снага који су за напад као и за одбрану, и оног дела који је само за одбрану и који је кратког рока службе, што је случај са шведским и норвешким оружаним снагама, где једва војна служба траје неколико месеци, и која се још налази у трансформирању ⁽⁸⁾.

Као што се види на крају прошлог и на почетку овог века имамо изграђена правила о оружаним формацијама и њиховим припадницима који се сматрају законитим ратницима у оружаном сукобу. Наиме, то су, поред регуларних армија, добровољачки одреди или милицијске јединице уз четири наведена услова, као и (*levé en masse*), устанак на још неокупираној територији под наведена два услова. То је и *expressis verbis* регулисано, што је представљало концесију малим земљама, односно једну врсту компромиса малих земаља и тадашњих милитаристичких сила. О борцима на окупираној територији када се дигну на оружје против окупатора, тада је било много дискусије, али се даље од познате Мартенсове декларације није отишло, и сматрало се да она покрива све остале случајеве, јер се баш односи, и дата је заправо поводом тумачења члана 1. и 2. Хашког правилника, односно члана 9. и 10. Нацрта бриселске декларације ⁽⁹⁾.

3. Што се тиче јединица територијалне одбране оружаних снага Југославије, претходно морамо указати на неке конститутивне елементе који представљају превазилажење класичне поделе оружаних снага на регуларну и нерегуларну војску. Ово стога што се класично схватање међународног права још увек држи те поделе, па је често пута нерегуларни део ових снага био споран са становништва њиховог правног признања. Осим тога, већ је пракса код свих држава великих и малих да са овим јединицама терито-

(5) *Conférence internationale de la Paix*, la Haye, 1899, Ministère des affaires étrangères, p. 122.

(6) *Op. cit.* p. 120.

(7) *Op. cit.*

(8) *Op. cit.* p. 43.

(9) Мартенсова клаузула гласи: „Док један потпунији Зборник закона рата не буде могао бити донет, Висок Стране уговорнице сматрају корисним да потврде да, у случајевима који нису предвиђени прописима од њих усвојеним, становништво и зараћене стране остају под влашћу начела међународног права онаквим како она произлазе из обичаја установљеним међу просвећеним народима, из захтева човечности и захтева јавне свести“.

ријалне одбране и др. навелико рачунају у оружаним сукобима. Тако, то је случај, на пример, са Демократском Републиком Немачком, Француском, Швајцарском, Данском, Норвешком итд. (10). Поготову револуционарни и националноослободилачки покрети морају озбиљно да рачунају са оваквим формацијама и управо овакве формације бар у почетном периоду борбе представљају услов *sine qua non* за даљи развитак армије и уопште успешне борбе (11).

Покушаћемо да испитамо три правна основа који покривају оружане формације — територијалну одбрану. Смисао нашег Закона о народној одбрани је да су ове јединице подједнаки фактор оружаних снага са Југословенском народном армијом. Међутим, док је ЈНА војска по професији, ове јединице су војска „по дужности“, како је то некад писао Жан Жак Русо. Оне нису стајаћа војска али су састављене, по члану 15. Закона, од обавезника „распоређених ратним распоредом у те јединице и од добровољаца“. Врховна команда је заједничка за територијалну одбрану и ЈНА, а у случају да дејствују заједнички по члану 26. Закона „јединице територијалне одбране се потчињавају старешњи јединице Југословенске армије“; с друге стране „републички штаб народне одбране руководи и командује свим јединицама оружаних снага (па и ЈНА прим. аутор) на територији привремено запоседнутој од непријатеља“ (члан 26, ст. 3). Ових неколико конститутивних елемената јасно указују да то нису никакве помоћне трупе, нити допунске или резервне, већ подједнаки партнер са ЈНА у структури оружаних снага. Заправо, у преамбули Закона (одељак III) изричито се истиче да „оружане снаге чине јединствену целину а организују се у формације Југословенске народне армије и територијалне одбране“.

Ако би се приклонили схватању које нуди Хашки правилник, а наиме, тамо где милиција или добровољачки одреди чине војску или јој припадају обухваћени су појмом војска за коју Хашки правилник не прописује посебне услове, онда би се овај став нашег Закона могао међународноправно идентификовати са решењем Хешког правилника. Међутим, гледајући *stricto sensu*, то не ослобађа националног законодавца да таквим јединицама наметне обавезу која је прописана Хашким правилником за милицијске јединице и наведене одреде. Но с друге стране, уколико их држава сматра саставним делом армије а само их разликује по основу простора дејства или начина дејства, то је без значаја у односу на наведене обавезе позитивног међународног права. Зато би оне у неку руку могле имати идентичан став са резервним саставом ЈНА, који је резервни само по томе што у миру није у стааној војној служби, а не по томе што би у рату служио за резервне задатке или добијао неке другостепене дужности.

4. Друга могућност правног третмана ових оружаних формација, управо би била у складу са прописима којима се регулише статус добро-

(10) *Revue militaire générale*, juin 1968. (у ДРН — Grenztruppen) p. 107—108; *Revue de Défense nationale* mai, 1966, Paris, pp. 790—791; *Revue militaire suisse*. No 2/1965, p. 84; *Revue de Défense Nationale* 12/1967, pp. 550 — et suiv.

(11) Види шире: *Général V. N. Giap — Guerre du peuple armé du peuple*, Paris, 1967, pp. 24, 136—137 et suiv.

волачких одреда и милиције по Хашком правилнику и Женевским конвенцијама од 1949. године као посебних формација.

У овом погледу се исто тако морамо ослонити на законски текст који утврђује њихове елементе са интерног правног аспекта а који су врло релевантни и за међународно право. Наиме, док је ЈНА оружана снага над којом федерација има искључиву ингеренцију, ове јединице су оружане формације друштвено-политичких заједница, закључно са републиком, као и радних организација. Њихово формирање, командовање у борби, наоружавање и материјално обезбеђење је у ингеренцији ових асоцијација. Посебна врста задатака која им је дата као: обезбеђење и заштита територије, органа друштвено-политичких заједница, заштита и спасавање становништва и материјалних добара (члан 13) иако сами по себи нису одлучујући у том погледу, јер би те исте задатке нормално обављале и јединице армије, ипак доприноси чињеници њиховог одвојеног, али не и горег третмана са становишта права. Најзад, веома је занимљива констатација у преамбули Закона (одељак III) да „у одређеним условима рата оне могу постати основни носилац оружане борбе”.

Поред члана 12. који у рату милицију увршћује у територијалну одбрану, није сувишно обратити пажњу на чланове 15. и 22. законског текста у којима се одређује да се јединице територијалне одбране образују од војних обвезника распоређених ратним распоредом у те јединице, и од добровољаца, а с друге стране, за милицију се каже да се у рату попуњава „војним обвезницима”. Без обзира што, по нашем мишљењу, интенција законодавца није да изједначи положај милиције са положајем милицијских јединица које познаје међународно право, ипак њена попуна обвезницима, а посебно припадништво територијалној одбрани и борбени задаци по чл. 13. (поред њених редовних задатака) могли би објективно приближити ове јединице и њихове припаднике овој древној институцији ратног права.

Што се тиче добровољачких одреда по тексту чл. 1. Хашког правилника и чл. 4. Треће женевске конвенције од 1949. године, имало би места тврдњи да се ови састави територијалне одбране који би се добровољно формирали од омладине још недорасле за војно регрутовање, где се борци самоиницијативно укључују јер их регуларна власт не позива, могу изједначити са добровољачким јединицама. Без значаја је за међународно право чињеница што се ове јединице могу називати разним именима као, на пример, по месту формирања или операција (београдски батаљон или сл.) по професионалном опредељењу припадника (радничка, рударска, фабричка, школска чета итд.) по узрасту или полу (омладински батаљон, женски одред итд.) јер, веома често и у многим савременим армијама налазимо називе неких јединица по сличним критеријумима (гардијске, или јединица носи име неког великана нације, места порекла или историјског места итд.). Све ове јединице су по закону сврстане у оквиру општег наслова — територијална одбрана, и деле заједничку правну судбину. То би био случај и кад носе називе аналогне специјалној функцији за коју су намењене, као: пионирске, диверзантске, герилске и сл. (12).

(12) Види шире XXI. International Conference of the Red Cross Reaffirmation and development of the Laws and Customs applicable in armed conflicts, Geneva, may 1963, pp. 114—115.

5. Најзад долазимо до трећег правног основа који ће непријатељ вероватно понајвише користити у условима општенародног рата, јер ће његова оцена о запоседнутој територији бити другачија од оцене браниоца.

Наиме, пракса другог светског рата није више могла оставити отворено питање признања покрета отпора на окупираним територијама. Ако је до другог светског рата код неких судова или писаца могло бити спорно признање партизана који ратују на окупираним територијама, то више није случај после усвајања Женевских конвенција од 1949. године. Члан 4. Треће женевске конвенције од 1949. године признаје статус заробљеника и ратницима који су: „припадници осталих милиција и припадници осталих добровољачких јединица, подразумевајући ту и припаднике организованих покрета отпора, који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје сопствене територије, чак и да је та територија окупирана“, под већ познатим условима које смо цитирали из текста Хашког правилника. Дакле, ова конвенција у члану 4. под тач. 1. признаје статус ратног заробљеника, на првом месту припадницима оружаних снага и милицијским и добровољачким јединицама, „који улазе у састав тих оружаних снага“, док у тачци 2. регулише статус заробљеника који припадају овим милицијским и добровољачким јединицама са којима изједначава припаднике организованог покрета отпора.

Према томе, из горњег текста, неоспорно се може закључити да је покрет отпора асимилиран са милицијом и добровољачким одредима а навођење простора где ове јединице могу изводити дејства „чак иако је територија окупирана“ уклонило је све дилеме о проблему правног статуса партизана. То је већ схватање свих озбиљних научника међународног права без обзира што у наведеној конвенцији није употребљен израз партизан⁽¹³⁾.

Наравно између браниоца и агресора може бити спорно друго питање, наиме, да ли је дотична територија на којој се одвијају операције већ окупирана. Разлика о оцени овог факта давала је могућност оној оружаног сили која пледира да је окупатор, да изигра своју обавезу према таквим јединицама, јер Хашки правилник није регулисао изричито признање таквих бораца на окупираној територији, мада је по општим правним начелима (Мартенсова клаузула) требало и њих третирати као закониту ратујућу страну. То су били проблеми и на међународном суђењу у Нирнбергу. Наиме, познато је да је на суђењу у Нирнбергу ратним злочинцима, суд истакао да су „територије које су Немци окупирали биле администриране потпуно супротно законима рата“⁽¹⁴⁾, те у том погледу многи писци изводе закључак да народ не дугује послушност таквом окупатору већ је слободан да делује у својству законитог браниоца⁽¹⁵⁾. Ипак је у пресуди америчког војног суда у Нирнбергу констатовано да су Немци, кад год су хтели, могли успоставити физичку контролу у сваком делу територије Грчке и Ју-

(13) Види шире: *Jean Pictet, la Croix — Rouge et les Conventions de Genève, Recueil des cours 1950 — I, p. 77—78.*

(14) *Trials of War Criminals, U. S. Military Tribunal, V Hostage Case No 10, Washington, XI, 1950.*

(15) Слично схватање се налази у многим делима међународног права. Види: *American Journal international Law No. 40/46, p. 534, Revue internationale de droit international No. 3/48, p. 240.*

гославије све до 1944. године, и поред тога што је суд прихватио да је велике делове територије ослобађала народнослободилачка војска. По себи се разуме да је ово требало да значи да су јединице отпора на таквој територији биле незаконите. Слично је окупатор поступао до извесног времена и са трупама које је подигао Де Гол, партизанима у Италији итд.

Проблем је са теоретског гледишта занимљив јер национални законодавац има другачије схватање о окупацији, док ће непријатељ олако прогласити то стање. Ако национални прописи забрањују окупацију, то значи да они не остављају слободу да се грађани по својој вољи понашају према непријатељу, нити дозвољавају да до таквог фактичког стања може доћи ни у једном периоду оружаног сукоба нити на иједном делу територије. Међународно право, следствено члану 42. Хашког правилника, регулише овај институт на следећи начин: „Територија се сматра окупираном када је стварно потчињена власти непријатељске војске”, и она се простира „само на територији где је та власт установљена и у стању је да се одржава”. Значи, ако та власт стварно није успостављена од непријатеља, или пак он није у стању да је одржи, онда оваква територија није окупирана. Наш законодавац управо то настоји и користити пуну слободу по међународном праву да у члану 7. Закона о народној одбрани пропише да „нико нема право да прихвати или призна окупацију земље или њеног дела”. Међутим, може правно наступити спор пошто ће непријатељ вероватно самим тим и то је продро на територију мислити да је окупатор, и тежити да се пре времена, док је још неизвесна судбина, као такав и декларише. Свакако, решење је у чињеници ко ће успети да одржи власт — бранилац или агресор који је упао на територију.

Ствар је од интереса за нашу тему, јер се кроз овај проблем теорије међународног права даје одговор на питање како треба јединице територијалне одбране квалификовати на таквој територији. Наиме, да ли ће им се дати статус покрега отпора на окупираној територији или другачије, мада то не повлачи за собом никаква ограничења њихових права као ратујуће стране.

Научно решчањавање овог проблема захтева да и овом приликом размотримо проблем у самој генези, кад се утврђивао статус оваквих бораца. Заправо, још је на Бриселској конференцији било покушаја да се утврди чињеница када се једна војна власт може сматрати окупатором. У том циљу делегат Белгије је поставио питање до које тачке отпор треба да престане да би се могло рећи да је власт окупатора успостављена јер, по његовом мишљењу има отпора који су дуги и само делимично престају (16) Јомини је том приликом истакао да се окупација не односи на сваку тачку територије (17), док је немачки делегат *Voigts-Rhetz* био против израза видљиве (*visible*) окупације (18). Оксфордски приручник од 1880. године у чл. 41. дефинише окупацију на следећи начин: „подручје се сматра окупираним кад је држава којој оно припада услед провале непријатељских трупа стварно престала да онде врши редовиту власт и када непријатељски

(16) *Staatsarchiv*, op cit. 373.

(17) *Op. cit.* p. 372.

(18) *Op. cit.*

освајач једини може да онде одржава ред. Границе у којима се та чињеница збила одређују опсег и трајање окупације (19). На Хашкој конференцији делегати су покушали да објасне војнички појам окупације (пољски делегат пуковник *Galinsky*), којом је приликом истакнуто да се територија сматра окупираном кад се на њој налази велика војска или њени детаљмањни и кад су линије комуникација осигуране, те уколико, по мишљењу пољског делегата, избије нека побуна, то не спречава окупатора да буде »*de fait*« поседник територије, док је *Rolin* сматрао да је поред инвазије територије потребно и повлачење регуларних трупа браниоца (20).

Наш законодавац је управо искључио у тексту закона могућност да наша територија буде окупирана. Управо, за грађане и разне асоцијације као и органе, у условима ако непријатељ продре на нашу суверену територију, кроз неколико норми закона регулишу се дужности за давање даљег отпора и борбе да би се омогућила реализација уставне забране окупације. Тако, на пример, у чл. 7, ст. 3. каже се: „ако непријатељ привремено запоседне територију земље или њен део, грађани, органи друштвено-политичких заједница и радне и друге организације које се налазе на тој територији настављају са оружаном борбом и отпором непријатељу и извршавају наређења органа који на том делу територије руководи општенародним отпором.“ Сличне обавезе се намећу југословенским грађанима и у чл. 84: „Југословенски држављани су дужни извршавати своје обавезе у погледу народне одбране и на територији коју је непријатељ привремено запосео“. У том циљу јединице територијалне одбране имају посебан и значајан задатак који је у чл. 13. специфициран, да „на привремено запоседнутој територији воде оружану борбу против непријатеља и продужавају општенародни отпор“.

Из наведених текстова очито је да је „привремено запоседнута територија“ нова категорија нашег правног система, која је у суштини идентична са територијом на којој је само извршена инвазија али инвазор још није постао окупатор. Зато у фази инвазије са војног и правног аспекта борбене операције јединице територијалне одбране нису идентичне са дејством јединица које би се на већ окупираној територији оформиле у виду покрета отпора.

Наравно, било би догматски ако не бисмо имали у виду знатне разлике између физиономије рата оног доба кад су писана Хашка правила, и где су се одлучујуће битке одвијале на линији фронта, где је била видљива граница фронта и позадине, с једне стране, и физиономију савременог ратног сукоба где је та граница потпуно замагљена. Штавише отпор бранилаца ширином целог свог ратишта управо представља најефикаснији фактор успеха. Међутим, још се 1874. године, како смо видели на Бриселској конференцији, јавила потреба да се дефинише фактичко стање окупације и постави разлика између окупације и инвазије. Савремена теорија веома јасно запажа ову чињеницу. Тако Лаутерпахт каже да је инвазија продор трупа (*marching or riding*) или прелетање ваздухоплова у неприја-

(19) *Annuaire de l'Institut de Droit International*, V. 1881—1882, cinquième année.

(20) *Conférence internationale de la Paix*, la Haye 18 mai — 29 juillet 1899. Martinus Nijhoff 1907, pp. 94, 120.

тељску земљу, а окупација је и заузимање поседа (*taking possession*) непријатељске земље за циљеве привременог одржања (*at any rate temporarily*). Исти писац каже да, ако колоне продру и не наилазе на отпор на свом путу, то се може сматрати ефективном окупацијом, и она не престаје ако се из тог места повуку трупе остављајући мање снаге и управу да би даље гонили непријатеља (21). Наши су писци изричито у том погледу. Радојковић напомиње да се данас инвазија не изједначава са њеном стварном и коначном тековином (22), док С. Аврамов указује да инвазија не значи окупацију (23) а Andrassy заправо сматра, да, док траје борба, не сматра се да је још окупација (24).

Територијалне јединице су управо она оружана снага која, продужавајући општенародни отпор и борбу на привремено запоседнутој територији, има да обезбеди уставну норму о недопустивости окупације, што значи да омогући легитимном суверену да и фактички ужива свој суверенитет а не да му буде привремено суспендован, што би био случај када би територија била окупирана. Самим тим, ове јединице не би могле по нашем мишљењу бити изједначене са борцима покрета отпора на окупираној територији, нити би им то била међународноправна квалификација. Међутим, међународно право ипак нуди таквом непријатељу могућност да, уколико продре на територију жртве напада, има другачију оцену у погледу јачине отпора браниоца па да себе сматра окупатором. Нормално, инвазор је увек настојао да се што пре прогласи окупатором јер онда поседује извесна овлашћења по међународном праву која и силом може да обезбеди. Наиме, он ће то постићи уколико је његова сила јача од силе коју буду испољиле територијалне јединице, а која је усмерена, да му онемогући фактичку власт. Смисао наше концепције одбране, гледана кроз норме закона, управо има тај циљ.

У међународном праву је сада, како смо видели, сасвим ирелевантно да ли такве јединице или покрет отпора дејствују на окупираној или неокупираној територији, или пак својој, односно туђој територији. У том погледу подручје дејства не условљава никакву градацију у међународноправном статусу ових јединица.

6. Интересантно је обратити пажњу на један додатни услов за јединице покрета отпора који није постојао у класичним правилима ратног права, а који је сада у Женевским конвенцијама изричито споменут. Наиме, ради се о услову да ове јединице припадају „једној страни у сукобу“. У доктрини међународног права после усвајања Женевских конвенција, био је доста примедби на овај услов, где се оправдано схватило да је смисао тога услова одузимање самосталности таквим покретима, и њихово везивање за зараћену страну која је као таква призната у међународном праву.

(21) *Lauterpacht: International Law sev. Edition Vol. II, p. 434—435.*

(22) *Радојковић: Рат и међународно право, изд. Београд, 1947, стр. 86.*

(23) *С. Аврамов: Међународно јавно право, Београд 1959, стр. 329.*

(24) *Andrassy: Међународно право, Загреб 1961, стр. 357.*

Мада и данас може да буде спор и дилема да ли такав покрет треба да има благослов легалне државне власти, односно да буде под њеном контролом, или је довољно да води борбу против заједничког непријатеља, без обзира на то што га легална власт није изричито признала или подстакла — већ је то урадила нека политичка организација ван државне структуре — у нашем случају општенародне одбране такве дилеме не постоје. По садашњим решењима закона о НО, начин борбе и другог вида отпора против агресора је унапред утврђен и организован. Чињеница што би на неким регионима наше земље ове форме борбе и организовања отпора могле бити различите, па често пута без непосредне везе са врховним командовањем, не би могла бити доказ непостојања елемената организованости и припадништва страни у сукобу, нашој одржави која, поред тога што их је организовала, као субјект међународног права одговара за такве акције. Заправо, по логици Закона такав хетерогени вид отпора агресору биће нормална појава јер су све друштвено-политичке заједнице и радне организације ово право и дужност на одбрану добили као своје „неотуђиво“ и „изворно“ право, и зависно од околности сваког од ових субјеката може бити реализовано на различите начине.

Богатство форми отпора које је по Закону о НО предвиђено условљава и богатство оружаних формација које се с тим у вези јављају. Мада су све оружане формације предвиђене под два елемента, Југословенску народну армију и територијалну одбрану, ипак треба схватити да је интенција Закона да јединице територијалне одбране и форме оружаних акција морају бити веома разноврсне. С тим у вези међународно право нуди могућност да се и правни извори који се односе на *levé en masse* могу искористити.

У условима савременог оружаног сукоба, поготову кад непријатељ продре на територију браниоца коју он не може фактички да запоседне, сваки сукоб са јединицима отпора може да се изједначи са условом за акције народа на још неокупираном подручју, пред његовом „најездом“, како то напомиње чл. 4, тач. 6. Треће женевске конвенције од 1949. године. Тај отпор по позитивном међународном праву не мора да буде организован, а од постојећих услова мора да задовољи два: да отворено носи оружје и да се у оружаним операцијама борци придржавају ратног права. Свесни смо чињенице да се у овој ситуацији може опет поновити спор, да ли је то још занста окупирана или неокупирана територија, но будући да по Закону о НО окупација територије Југославије или „њеног дела“ не може бити прихваћена или призната, то је и Закон о НО отворно могућност за примену овог правног основа, на отпор становништва које буде пред непријатељем устало да му спречи даље надирање. Нигде се у међународном праву не каже колика треба да буде та територија а израз *en masse* веома је неодређен, те објективно даје могућност да се може односити и на једно село.

Елемент спонтаности у оваквој борби не искључује могућност организованости. Спонтаност би далеко више могла да изазове нежељене последице од стране појединаца него кад у таквој акцији постоји организација: старешине, распоред бораца, дисциплина и сл., те је сасвим логично

да ако је допуштена спонтаност таквог устанка *a fortiori* допуштена је и организованост јер је то гаранција више да ће наведена два услова које захтева међународно право бити боље поштована.

У нашем систему општенародне одбране та организованост произлази из општих норми Закона о дужностима грађана, организација и органа да пружају отпор као и из ингеренције разних друштвено-политичких заједница. Међутим, ова норма у међународном праву услед разних војних околности може да се искористи и у случајевима трансформације оваквог отпора из спонтаног у организовани и обратно, јер се може очекивати да овај спонтани устанак прерасте током борбе у организовани. У међународном праву нема ни одређеног услова који би показао колико непријатељ мора да буде удаљен да би на његово „приближавање“ тај устанак избио. По војничкој логици, такав би отпор могао да избије и у непријатељској позадини после његовог продора на нашу територију, услед чињенице што ту позадину није фактички посео — окупирао. Циљ таквог оружаног отпора, било спонтаног или организованог, могао би бити да се не дозволи да ту неокупирану „енклаву“ поседе, да се трупе на главнијем положају расгерете притиска. Његова акција која би се у том случају усмерила ка том подручју може бити изједначена са „приближавање непријатељских трупа“ на још неокупираној територији како се то истиче у члану 2. Хашког правилника и чл. 4. Треће женевске конвенције. Будући да се у савременом рату фронт наступања непријатеља не може замислити као некад, већ су фронтови испресецани савременим маневрима који условљавају брзе промене правца, то је без значаја у међународном праву што ће то приближавање непријатеља доћи са разних страна и из позадине браниоца.

Будући да законодавац грађанина који „организовано и са оружјем“ води борбу против непријатеља није у члану 10. уврстио у припаднике територијалне одбране, већ је за њега резервисао посебни став, даје му основу, с једне стране, за његово сврставање у *levé en masse*, а с друге стране, његово организовано дејство би по закону могло да укаже да, иако би чак индивидуално био затечен у борби, он припада законитим оружаним снагама и води заједничку борбу, те његова акција може бити покривена са неколико правних основа.

Најзад, вредно је указати да је у преамбули Закона о НО (одељак III) изрчито наведено да ће се припадници оружаных снага приликом извођења ратних дејстава придржавати „увек и под свим околностима правила ратног права о хуманом поступању са рањеним и заробљеним непријатељем“. Погрешно је мислити да је на тај начин овај кодекс правила ратног права искључиво прихваћен од стране оружаных снага Југославије. Ради се заправо о томе да се ова правила неће прекршити већ ће бити поштована у свим приликама, па чак неће бити погажена ни с позивом на репресалију. Самим тим није речено да и друга правила ратног права неће бити поштована, поготово она која штите цивилно становништво и сл., јер снаге општенародне одбране ратују на сопственој територији, те им неће бити ни објективно могуће да наносе патње непријатељском цивилном становништву.

Наведени правни основи немају намеру да истакну било какву градицију правног положаја оружаних снага са становишта међународног права, већ да укажу да је богатство форми отпора и облика организације оружаних формација СФРЈ у општенародној одбрани у складу са богатством и различитостима правних основа о оружаним снагама у позитивном међународном праву. Отуда самоодбрана државе, као искључива околност да се држава послужи оружјем у међународним односима, користећи своје легитимно право на самоодбрану по чл. 51. Повеље УН, добија у оваквој форми одбране широку лезу могућности употребе оружаних снага које ће исто тако бити законите, јер је услов за коришћење законитог права на самоодбрану и законити начин и средство за њено остварење.

Др Гавро Перезић

РЕЗЈУМЕ

Вооруженные силы в общенародной обороне с точки зрения международного права

Југославски законотелач у новом Законе о народној одбрани предвидео различите војне јединице у структури вооружених сила СФРЈ и таким образом нареду с частима Југославске народне армије у вооружене силе наше државе улазе и части територијалне одбране.

Указане части могуће разматрати саставном делом „армије“ према одређењу Гаагског положења 1907. године, по коме у државама, у којима милиција и добровољачке одређења састављају армију или же припадају к њој, они укључују се у појам „армија“.

Тачно тако к њима могуће применити ст. 1 Гаагског положења о милицији и добровољачких одређењима, јер они су јединице и особине саставне вооружених сила, „особине“ којима карактеризују их састав, војна намена, редослед комплектовања, управљење, масшаби војних дејстава и т.д. Међународно право даје могућност распрострањати на части територијалне одбране и те норме међународног права, које регулишу правно положење учесника покрета супротивљења (ст. 4 III Женевске конвенције 1949. године).

Иако по позитивном међународном праву не има значаја околност да ли учесници покрета супротивљења операције на окупираној или неокупираној територији, приимајући војна намена, што југославски законотелач запретио окупирању државе или „части ње“ у конкретном случају не имајуће у виду покрета супротивљења на окупираној територији. Иако противној страни, излазећи из ње сопствене одређење појма „временно окупираној територији“, даје се могућност разматрати, што таква окупирана, а по аналогији налазити, што и покрет супротивљења долази са окупиране територије.

Наконец, и норме ст. 2 Гаагског положења и Женевске конвенције 1949. г., којима регулирају правно положење учесника (levé en masse) масовног покрета, могуће бити примајуће војна намена и у случајима, када би дано покрета дошло у позадину непријатеља, који фактички још не окупирао територију.

Што же каје се атрибута „стихијност“ покрета, стихијност не може поимајуће као покрет, искључујуће његову организираност, јер

именно организованность была бы лишней гарантией, что условия, предъявляемые к участником восстания — „открытое ношение оружия“ и „соблюдение законов и обычаев войны“ — будут лучше выполняться.

Отсюда можно сделать вывод, что различные правовые источники не могут означать дискриминацию в отношении объема прав и обязанностей воюющих сторон в зависимости от того, какой из источников в конкретном случае принимается во внимание для оценки легальности лиц, входящих в состав данных частей. Любое из юридических положений, применяемое к указанным частям, даст им одинаковую правовую защиту.

SUMMARY

The Armed Forces in the All-National Defence from the Standpoint of the International Law

The Yugoslav legislator has envisaged in the new Law Governing the All-National Defence, different armed forces within the structure of the Yugoslav Army, and consequently besides the Yugoslav People's Army, the units of the territorial defence are included in the armed forces of Yugoslavia.

These units may be considered as the part of the »army« according to the formulation of the 1907 Hague Convention and Regulation, to wit: »in the countries where militia or volunteer corps constitute the army, or belong to it, they are included in the concept of the army«.

Article 1 of the Hague Convention and Regulation is also applicable to militia and volunteer corps, because they are treated as special forces within the army, their »peculiar features« being their composition, fighting purpose, recruitment method, command, range of their combat actions, etc. The international law provides an objective possibility for applying to the units of territorial defence the norms of the international law regulating the legal position of the participants of the resistance movement (Art. 4, III, Geneva Convention of 1949).

Although according to the positive international law it is irrelevant whether the participants in the resistance movement are operating in the occupied or unoccupied territory, and since the Yugoslav legislator has prohibited occupation of the country, or »its part«, it follows that in the concrete case it is not the question of resistance movement in the occupied territory. However, the other side is offered possibility to decide, on its own judgement, if the »territory is occupied temporarily« and to find analogously that the resistance movement is within the occupied territory.

Finally, the norms of Article 2 of the Hague Convention and Regulation and the 1949 Geneva Convention, governing the status of fighters of the mass uprising (*levée en masse*), may be taken into consideration even if the uprising is taking place behind the enemy line who has not yet occupied the territory. As to the attribute »spontaneously« in such an uprising it is impossible to exclude a beforehand organization of the uprising, for the organization would be a guaranty that the provisioned conditions affecting those fighters »bearing openly arms« and »observing law and customs of war« would be better safeguarded.

It follows that it is erroneous to take that different legal sources cannot mean discrimination as to the scope, rights and duties of the belligerent sides, depending which source has been used in a given case for assessing the legality of these units, but any legal form taken to legalize the participants in these units provides equally legal protection.

RÉSUMÉ

Les formations armées dans la défense nationale au point de vue du droit international

Le législateur yougoslave a prévu dans la nouvelle Loi relative à la défense nationale différentes formations armées dans la structure des forces armées de la République socialiste fédérative de Yougoslavie, de sorte que dans le cadre des forces armées de notre pays se trouvent outre l'armée populaire yougoslave de même les unités de la défense territoriale.

Ces unités forment partie intégrante de »l'armée« conformément à la qualification du Règlement de La Haye de 1907 dans lequel il est particulièrement accentué que: »dans les pays où la milice et les détachements de volontaires forment l'armée ou qu'ils lui appartiennent ils se trouvent compris dans la notion de l'armée«.

De même on peut leur appliquer l'article premier du Règlement de La Haye relatif à la milice et aux détachements de volontaires car ils se présentent comme formations spéciales qui font partie des forces armées, dont, la »spécificité« se reflète dans la structure, l'objectif de combat, le mode de recrutement, de direction, l'ampleur de leur action de combat, etc. Le droit international objectivement offre la possibilité d'appliquer aux unités de la défense territoriale les normes du droit international qui régissent le statut juridique des participants dans les mouvements de résistance (article 4. III de la Convention de Genève de 1949).

Quoique d'après le droit international positif le fait est sans importance si les membres du mouvement de résistance poursuivent leurs opérations sur le territoire occupé ou sur le territoire non-occupé, vu que le législateur yougoslave a interdit l'occupation du pays ou »d'une partie« du pays, on considère que dans le cas concret il ne s'agit pas du mouvement de résistance sur le territoire occupé. Cependant, à l'autre partie est offerte la possibilité de considérer ce territoire, conformément à sa propre estimation relative au »territoire temporairement occupé«, comme étant occupé et par analogie d'estimer que le mouvement de résistance se trouve sur le territoire occupé.

Enfin, de même les normes de l'article 2 du Règlement de La Haye et de la Convention de Genève de 1949, par lesquelles est réglé le statut de combattant de la levée en masse, peuvent être prises en considération, même en cas que cette insurrection éclate dans l'arrière de l'ennemi qui n'a pas encore effectivement occupé le territoire. En ce qui concerne l'attribut »spontanéité« dans une telle insurrection il est impossible de concevoir que de ce fait est exclu le caractère d'organisation d'une telle insurrection, car c'est justement le caractère d'organisation qui serait une garantie en plus que les conditions prescrites pour de tels guerriers — »port d'armes libre et respect des lois et coutumes de guerre« — seront mieux assurées.

Par ce qui précède il faut comprendre que les différentes sources juridiques ne peuvent pas signifier la discrimination au sujet du volume, des droits et devoirs de parties belligérantes, en fonction du fait quelle source est prise dans le cas concret pour l'estimation de la légalité des participants de ces unités, mais n'importe quelle expression juridique qui serait prise pour la couverture de ces unités, assure la protection juridique égale.